

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA

SLANG V GASTRONOMII (MLUVA KUCHARŮ, POPŘ.
PEKAŘŮ A CUKRÁŘŮ)

DIPLOMOVÁ PRÁCE

MICHAELA ŠAMANOVÁ

2011 – 2013

Vedoucí diplomové práce: PaedDr.Jitka Málková,Ph.D.

Prohlášení autora

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdroje informací.

V Mirošově dne 15.6. 2014

.....

vlastnoruční podpis

Mé poděkování patří vedoucí diplomové práce PeadDr. Jitce Málkové, Ph.D. za pomoc, cenné rady a odborné vedení v průběhu řešení a zpracování této práce.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	Metoda práce a pracovní hypotézy	2
3	SLANG.....	3
3.1	Definice slangu	3
3.2	Slang v běžně mluvené řeči	4
3.3	Vznik slangu	5
3.4	Diferenciace slangu	5
3.5	Dělení slangu	6
3.6	Metody výzkumu slangu podle Lumíra Klimeše	8
3.7	Výzkum slangu podle Jaroslava Suka	9
4	ZPŮSOBY TVOŘENÍ SLANGOVÝCH POJMENOVÁNÍ	12
4.1	Postup transformační	12
4.1.1	Derivace (odvozování)	12
4.1.2	Kompozice (skládání)	14
4.1.3	Abreviace (zkracování)	14
4.2	Postup transpoziční	15
4.2.1	Metaforizace	15
4.2.2	Metonymizace	15
4.2.3	Víceslovná pojmenování	16
4.2.4	Přejímání z cizích slov	16
4.2.5	Univerbizace.....	17
5	PROFESIONALISMY A SLANGISMY	17
6	SPECIFIKA DANÉHO PROSTŘEDÍ	18
7	SÉMANTICKÉ SKUPINY SLANGISMŮ	19
7.1	Nástroje, nářadí, pomůcky, stroje	19
7.1.1	Významový slovník.....	19
7.1.2	Tvoření slangových pojmenování	23
7.2	Materiál.....	24
7.2.1	Významový slovník.....	24
7.2.2	Tvoření slangových pojmenování	28
7.3	Činnosti, děje a pracovní postupy.....	29
7.3.1	Významový slovník.....	30
7.3.2	Tvoření slangových pojmenování	30
7.4	Názvy osob	31
7.4.1	Významový slovník.....	31
7.4.2	Tvoření slangových pojmenování	32
7.5	Různé.....	33
7.5.1	Významový slovník.....	33
7.5.2	Tvoření slangových pojmenování	34

7.6	Shrnutí	36
8	EXPRESIVITA	37
9	KRITÉRIUM FORMY SLANGOVÝCH POJMENOVÁNÍ	38
10	ZÁVĚR.....	39
11	POUŽITÁ LITERATURA.....	42
12	PŘÍLOHY.....	44
12.1	Abecední rejstřík slangového výraziva	44
12.2	Obrázková příloha.....	52
12.3	Ukázka dotazníku.....	57
13	CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ.....	59

1 ÚVOD

Téma, které jsem si zvolila pro svoji diplomovou práci, zní *slang v gastronomii*.

Toto téma jsem si vybrala hned z několika důvodů. Prvním podnětem byla skutečnost, že jsem vystudovala střední hotelovou školu, která byla kromě hotelnictví a turismu, zaměřena i na gastronomii. Dalším impulzem bylo i to, že mě zaujala mluva všech příslušníků této "Vědy o žaludku", jak se gastronomii mezi kuchaři též nazývá. V neposlední řadě se pohybuji již 9 let v prostředí pohostinství, které s gastronomií úzce souvisí. Znalost tohoto prostředí a schopnost orientovat se v něm, byla tak pro mě dobrým předpokladem pro výzkumnou činnost.

Slang, jakožto vrstvu nespisovného jazyka slovní zásoby, pokládám za velmi zajímavý. Proto jsem se rozhodla pokusit se podrobit jazykovému bádání tuto oblast.

Cílem této práce bylo zjistit aktuální stav slangu v gastronomii, získat potřebný jazykový materiál a provést jazykovou analýzu sesbíraného jazykového materiálu z různých lexikologických hledisek. Těžištěm této práce je rozbor zaměřený na způsob slovtvorného i neslovtvorného utváření jednotlivých jazykových jednotek. Jako další cíl jsme si stanovili vytvoření slovníčku slangových výrazů v gastronomii, který tak bude do budoucna sloužit dalším zájemců o tuto problematiku.

2 METODA PRÁCE A PRACOVNÍ HYPOTÉZY

V teoretické části se zabýváme slangem obecně, vymezujeme základní pojmy a uvádíme názory spojené s problematikou slangu uvedené v odborné literatuře. Hlavní metody použité v naší práci představovaly metody dotazníková a rozhovoru, pomocí nichž jsme shromažďovali sociolektismy od října 2012 do března 2013. Východisko pro přípravu dotazníku představovala subjektivní znalost slangismů. Poté jsme v rámci předvýzkumu osobně oslovili šest kuchařů, pracujících v pohostinství v rozmezí 10–20 let. Prostřednictvím metody rozhovoru, která byla použita v této fázi sběru, jsme se snažili jednak zaznamenat všechny sociolektismy, které mluvčí z těchto sborů užívají, a jednak jsme si chtěli ověřit vhodnost přípravy dotazníku. Získaný soubor sociolektismů byl pro potřeby dotazníku obohacen i dalšími výrazy užívanými ke komunikování s ostatními pracovníky restauračního zařízení. V další fázi jsme použili metodu dotazníkovou. Na internetovou stránku jsme umístili dotazník, díky němuž jsme získali další slangový materiál. Jazykový materiál naší práce byl získán od 38 respondentů a byl sebrán v nejrůznějších regionech. Převážná část pochází z okolí Rokycan a Plzně. To nám umožnilo získat 201 slangových výrazů, které budeme v praktické části dále analyzovat podle zvolených hledisek.

Při zkoumání slangových výrazů jsme postupovali dle metod dialektologického výzkumu. Vymezili jsme si oblast, ve které jsme slang zkoumali, získali prvotní slangismy, prostudovali si odbornou literaturu, pohybovali se v daném prostředí, konzultovali výrazy se zkušenými odborníky a sestavili vhodný dotazník, který jsme rozeslali mezi respondenty. Další fáze byla vyhrazena pro zpracování dotazníků. Dle lingvistického hlediska jsme se zabývali sémantikou, formami pojmenování a určili onomaziologické postupy.

Pro sběr potřebného jazykového materiálu jsme využili metodu přímého i nepřímého výzkumu.

a) přímý výzkum

- zapisovali jsme slyšené slangismy a poznamenávali si případná synonyma (pro přehlednost jsme si vytvořili kartičky s údaji o významu)
- zohledňovali jsme sociologická hlediska informátorů (věk, vzdělání, pohlaví, pracovní zařazení, délka činnosti ve zkoumaném prostředí)

- dbali jsme na dostačující počet informátorů (z důvodu srovnání výskytu a praktického užívání slangismů)

b) nepřímý výzkum

- zaměřili jsme se na odborné i zájmové časopisy či internetové stránky, do kterých odborníci přispívají (po získání potřebného jazykového materiálu jsme vypracovali dotazník)

V průběhu analýzy jsme uplatnili také lexikografický přístup. Ke každému slangismu jsme připojili opisem nebo odborným termínem věcný význam. Při analýze jsme porovnali slangismy s odbornou terminologií v odborné literatuře a také s jazykovými výkladovými slovníky a s poznatky autorů, zabývajících se slangem v gastronomii.

Předpokládáme:

- 1) výskyt výrazů přejatých z jiných jazyků
- 2) s ohledem na prostředí, ve kterém se daná komunikace odehrává, budou převažovat výrazy jednoslovné,
- 3) s ohledem na prostředí sběru i na množství získaného jazykového materiálu se budou vyskytovat i výrazy interslangové.

3 SLANG

3.1 Definice slangu

Slang je slovo pocházející z angličtiny, které se objevilo asi v polovině 18. století. Někomu se slangová slova mohou zdát kuriózní. Můžeme říci, že se jedná o komplex jazykových prostředků, jímž se dorozumívá speciální skupina lidí. Nelze s určitostí říci, kolik slangů existuje, neboť ne všechny slangy jsou plně vyvinuty. Pro slang je příznačné to, že žije jen přítomností.

Akademický slovník cizích slov uvádí: *Slang je soubor slov a frází užívaných skupinou lidí sejitých stejným zájmem, eventuálně též profesí.*¹

Jaroslav Hubáček chápe slang jako podtyp sociolektu. Za sociolekt považuje profesní mluvu, slang a argot. Ty jsou prezentovány pouze specifickými vrstvami slovní zásoby národního jazyka a realizují se na mluvnické bázi některého strukturního útvaru národního jazyka, v současnosti nejčastěji obecné češtiny. *Vývojové tendence současné češtiny zřetelně ukazují spontánní pohyb a zejména dění ve slovní zásobě živěny podstatnou měrou právě sociolektismy, tj. profesionalismy, slangismy v užším slova smyslu.*²

Česká mluvnice vymezuje slang následovně: *Soubor takových jazykových prostředků slovních, jichž zpravidla užívají v běžně mluvených projevech lidé pracující v určitém oboru, nazýváme slangem nebo někdy též pracovní (profesionální) mluvou, pokud jde o názvy blízké termínům.*³

Encyklopedický slovník o slangu uvádí: *Svébytná součást národního jazyka, jež má podobu nespisovné nebo hovorové vrstvy speciálních pojmenování (jednoslovných i frazémů), realizované v běžném, nejčastěji polooficiálním a neoficiálním jazykovém styku lidí vázaných stejným pracovním prostředím nebo stejnou sférou zájmů a sloužící jednak jako prostředek k vyjádření příslušnosti k prostředí nebo k zájmové sféře.*⁴

3.2 Slang v běžně mluvené řeči

Slang je součástí běžně mluveného jazyka. Používá se v projevech mluvených, a to běžně mluvených, tj. neoficiálních, nepřipravených, spontánních. Můžeme tedy říci, že slang funguje zároveň s prostředky nespisovných útvarů i s prostředky různých jazykových vrstev.

---

¹ PETRÁČKOVÁ, V. ; KRAUS, J. a KOL. *Akademický slovník cizích slov*, s. 834.

² HUBÁČEK, J. K současnému stavu zkoumání sociolektů. In: *Sborník z 8. konference o slangu a argotu v Plzni 26. – 27. února 2008*, s. 4.

³ HAVRÁNEK, B. ; JEDLIČKA, A. *Česká mluvnice*, s. 592.

⁴ KOL. *Encyklopedický slovník češtiny*, s. 405.

Slangy jsou pro nezúčastněné lidi leckdy nesrozumitelné. Nejedná se však o záměrné utajování, je to jev zcela přirozený. Proto je také odborné poznávání slangů pro lingvistiku velice cenné. A to hlavně z toho důvodu, že poznáváme fungování jazyka za odlišných podmínek.

Slangy jsou jednou z nejdůležitějších variant běžné mluvené řeči. Jednou ze základních podmínek pro vznik slangu, je speciální práce, která vyžaduje zvláštní pracoviště a ustálený kolektiv lidí.

3.3 Vznik slangu

Základní podmínkou pro vznik slangu je potřeba sdělování pro specializovaný druh činnosti. Ten si však žádá další znalosti (např. strojů, zařízení, nářadí), s nimiž daná skupina přichází do styku, ale i zařízení pracoviště, potřebné úkony k pracovní činnosti atd. Do slangu se tak promítá profesionální prvek a tomu říkáme profesionální stránka slangu. Existuje však i expresivní stránka slangu, tak nazýváme stránku, do které se odráží i určité emoce. Společné pracoviště stmeluje kolektiv zaměstnanců, vytváří v něm citové vztahy. Pracovníci používají rozličné vtipné názvy, přezdívky, narážky apod. To vše expresivní stránka slangu zahrnuje.

Slang může vzniknout jen tehdy, vznikne-li souhra všech těchto tří specifikací, tj. speciální práce, speciální kolektiv a speciální pracoviště. Jestliže se tyto specifikace nevyskytují, nevzniká slang, ale některé jiné varianty mluvené řeči.

3.4 Diferenciace slangu

Ve slangu můžeme na základě různých kritérií vydělit vrstvy slovní zásoby. Tento předpoklad se opírá i o praktické poznatky získané při dosavadním výzkumu slangů.

Slangové názvy jsou jednou z lexikálních vrstev národního jazyka (vydělená na základě příslušnosti jednomu z nespisovných útvarů národního jazyka). *Podle názoru lingvistů lze i tak u nich sledovat možnou diferenciaci, a to při uplatnění některých*

kritérií (povaha prostředí a motivace, míra nespisovnosti, stáří, expresivita, forma, onomaziologický postup a tvoření).⁵

Dosavadní praktické práce o různých slanzích obvykle nerozlišují názvy podle toho, zda patří do zájmového nebo pracovního prostředí.⁶

Lumír Klimeš dělí slang na profesionální slang, tj. mluva příslušníků určitého zaměstnání nebo zájmový slang tj. mluva lidí spojující společensky kladný nebo neutrální zájem. V širším slova smyslu můžeme říci, že Klimeš dělí slang na profesní mluvu a slang.

Oproti tomu Jaroslav Hubáček označuje slang jako sociolekt. Je to útvar, který sílí a rozvíjí se. Mezi sociolekty podle Hubáčka patří slang, argot a profesní mluva. Sociolekty lze označit na rozdíl od tradičních dialektů za útvary národního jazyka progresivní, stále dotvářené, podílející se podstatnou měrou na rozvoji slovní zásoby.

3.5 Dělení slangu

- a) Podle toho, jakého oboru, jaké činnosti a jakého prostředku se slang týká, se rozpadá na řadu slangů: hornický, sportovní, vojenský, studentský apod. Většina těchto slangů se může dále rozdělit podle toho, do jakého oboru jsou specializovány. To znamená, že např. hudební slang se může dále dělit na slang vážné hudby, dechové hudby, populární hudby atd.

Takto „rozložený“ slang má jisté výrazy společné, jiné pak diferenciací. Slangový výraz může patřit i ke dvěma či více slangům.

- b) Dalším z hlavních kritérií pro dělení slangu je expresivní a neutrální příznak.
Toto dělení je do značné míry souvztažné s funkčností či s komunikační

---

⁵ HUBÁČEK, J. K vnitřní diferenciaci slangu. In: *Sborník přednášek ze III. konference o slangu a argotu v Plzni 24. – 27. ledna 1984*, s. 12.

⁶ Tamtéž.

potřebou slangových výrazů.⁷ Tato kritéria jsou na sobě závislá a vytvářejí uvnitř slangu dvě skupiny. Ty se nazývají profesní a zájmový slang.

Profesní výrazy jsou prostředky nociónální s funkcí prostě sdělnou (jejich funkcí je pojmenovat novou věc či nové aspekty skutečnosti nebo skutečnost nově pojmenovat) z hlediska expresivity jsou neutrální nebo s menší mírou expresivity.⁸

Zájmové výrazy jsou prostředky expresivní. Vzniká u nich zaujetí nového vztahu, nového postoje ke skutečnosti (uplatňují se tedy složky emocionální nebo potřeba hry se slovem a jeho formou a významem). *Funkce prostě sdělná ustupuje do pozadí.⁹*

c) Podle struktury

Tendence – snaha po jednoslovném vyjádření tzv. univerbizační proces. Typická je zde přípona –ák nebo –ka.

Tendence k víceslovnému pojmenování

Víceslovné výrazy i slovní hříčky mají silný náboj expresivity a podtrhují tak příslušnost k zájmovému slangu.

d) Teritorium a místo, v němž slang vzniká

Pokud jde o diferenciaci teritoriální nemáme na mysli různé hláskové nebo morfologické obměny téhož významu, nýbrž různé výrazy – pojmenování pro týž denotát.

e) Věk uživatele a příslušnost ke generaci je velice důležitý. Jiný bude slang seniorů, jiný slang studentů. To je možné vidět i jako zřetel dobový. Generační vrstva se stýká se slangem, ale jde také mimo něj.

---

⁷ DEJMEK, B. Diferenciace slangu a jeho postavení v běžně mluveném jazyce. In: *Sborník přednášek ze IV. konference o slangu a argotu v Plzni 9.- 12. února 1988*, s. 50.

⁸ Tamtéž, s. 51.

⁹ Tamtéž.

3.6 Metody výzkumu slangu podle Lumíra Klimeše

a) Metoda poslechová

Slangové pojmenovací jednotky jsou zapisovány bezprostředně ve slangovém prostředí, většinou ve větné souvislosti. Pokud je třeba, jsou přepisovány i foneticky. Tento postup však neumožňuje zjišťování frekvence, takže ve slovníku vzniklém pouze na základě těchto poznámek jsou vedle sebe pojmenovací jednotky všeobecně užívané vedle řídkých a individualismů. Bývá doplněna rozhovory s informátorem.

b) Excerpce

Jde o jazykové doklady „z druhé ruky“ někdy autorsky upravené. Může však upozornit na některá slangová prostředí, přinést i určité poznatky.

c) Metoda dotazníková

Je to aplikovaná a podle potřeby upravená dialektická metoda. Její výhodou je, že lze získat velké množství odpovědí. Nevýhoda je jejich kolísající hodnota a nekontrolovatelná spolehlivost, někdy též malá nenávratnost. Tyto nedostatky můžeme omezit výběrem vzorků respondentů.

d) Zjišťování frekvence

Vhodně formulovaným dotazníkem lze získat poznatky o hojnosti výskytu jednotlivých pojmenovacích jednotek. Respondenti připíší za výklad o významu značku vyjadřující stupeň frekvence, tj. jak často se dané slangové pojmenovací jednotky užívají.

e) Záznam na magnetofonovém pásku

Základní předpokladem je, aby byl souvislý dostatečně dlouhý. Vedle pozorování fonetických umožňuje zjišťovat ještě časovou a lexikální nasycenost.

f) Statická metoda

Sleduje určité ukazatele:

- 1) Počet pojmenovacích jednotek ve zkoumaném slangu a jejich odhadnutou frekvenci.
- 2) Počet pojmenovacích jednotek bez synonym a počet jednotek majících synonyma.
- 3) Slovo a jeho synonymum tvoří synonymickou řadu, ta se může dále sledovat.
- 4) Způsoby vzniku slangových pojmenovacích jednotek

3.7 Výzkum slangu podle Jaroslava Suka

a) Přípravné studium

Nejdůležitějším předpokladem k výzkumu slangu je adeptův zájem o jazyk a danou oblast zkoumání. Dalším předpokladem je základní jazykovědné vzdělání, schopnost popsat hlásky, rozlišovat foném od alofonu, příponu od koncovky apod., v neposlední řadě znalost cizích jazyků. Student, který má zájem o výzkum slangu, by si měl nejdříve prolistovat slangové slovníky z oboru, v němž chce slovní zásobu sbírat. Studium teorie by mělo zahrnovat jazykovědné práce o slangu, sociolektu, argotu atd. K teoretické přípravě patří též studium dialektologie, etnografie a antropologie, a to pro jisté prolínání některých slangových a nářečních jevů. Zájemce o výzkum slangů by se též měl seznámit s různými etymologickými postupy, protože pochopení vzniku výrazu vede k lepšímu pochopení sémantiky, a samozřejmě to platí naopak. Chceme-li psát o slangu určitého oboru, je třeba znát celou řadu zcela konkrétních údajů z příslušného oboru. Většinou si člověk vybírá prostředí, které mu je blízké. Na základě přípravných studií by se měl student rozhodnout, jakou teorií slangu se bude řídit. Měl by mít názor na rozvrstvení češtiny, roli dialektů, interdialektů, obecné češtiny, na roli slangů a jiných sociálních jazykových jevů.

b) Terén

Při práci v terénu je důležité dělat si záznam. Je už na účastníkovi výzkumu zda mu bude vyhovovat zvukový záznam nebo si bude dělat poznámky. Je také dobré tyto zápisky doplnit dalšími údaji a příklady užití. Brzy tak získáme první pojmenování předmětů, činností, osob apod.

Důležité je zaznamenávat reálně se vyskytující (slyšené, v textu spatřené) tvary. Nelze si vymýšlet plurál od daného singuláru, ten je hypotetický, a to až do doby, kdy bude zachycen. U většiny slov zjistíme takové množství forem, že gramatická podstata je jasná, a proto lehce odvodíme slovníkový tvar. Velký význam má porozumění smyslu řečeného. Pokusíme se výraz použít, tím si ověříme jeho správné pochopení. Význam výrazu, jeho sémantiku osvětlíme nejlépe překladem do obecně známých slov tedy buď překladem, nebo vysvětlením, opisem. Zde se dostáváme k problému definice výrazů ve výkladových a překladových slovnících. Musí být přesná a vyčerpávající, zároveň však nesmí zahrnovat nadbytečné výrazy.

Kromě klasických jazykových jevů, zaznamenávaných ve slovnících, tj. fonetická a fonemická podoba slova, jeho tvary a lingvistická klasifikace, jeho význam a příklad užití. Existuje také širší pohled na promluvu, kde lze též vidět zvláštní dispozice, tematicko-rematické vztahy ve výpovědích. Pro slangové prostředí je důležitá též prozodie, tedy melodie a tempo projevu.

Hodné zaznamenání jsou též metajazykové jevy. Zejména mimika a gesta, jež mohou stát zcela samostatně a řeč nahrazovat, nebo ji mohou doprovázet, a to povinně či nepovinně. I zde lze vydělit gesta, sloužící k utajení sdělovaného, například při odposlechu. Jazyková situace a skutečný cíl promluvy vypovídá o možnostech využití sémantiky výrazu. Sémantika sama tedy nestačí. Zaznamenání pragmatického užití může osvětlit významové možnosti výrazu. Větší sociální skupiny mají svůj folklór, svá přísloví, písně, ústní a možná i písemnou tvorbu. Zaznamenávání těchto jevů považuje Jaroslav Suk za nezbytné pro dokreslení situace slang, jeho koloritu a vůbec psychosociálního zázemí. Podobně témuž účelu slouží onomastika, v našem případě zaznamenávání jmen osob a zvířat a názvů objektů, pohybujících se uvnitř a kolem daného prostředí. Přezdívky, náhražky

oficiálních jmen vlastních a hypokoristika, tj. oficiální jména obměněná, představují též zajímavý jazykový objekt pro svou slovo tvorbu. Údaje o původci sdělení přispějí k sociolingvistické analýze materiálu. Pomohou tedy zjistit sociální výskyt určitých výrazů či tvarů, zvláštnosti odchylek podle pohlaví mluvčího apod.

c) Excerptce

Při výzkumu slangu bychom se neměli omezovat jen na psané texty. Ty jsou zaznamenávány subjektivně (kontextově a graficky), fonetická rovina výrazu se těžko rekonstruuje. Často nelze ani zjistit gramatické charakteristiky, výraz tak nelze ověřit, sémanticky posoudit atd.

V terénu tedy získáme živý výraz, v tisku subjektivovaný, možná nesprávný, možná zcela vymyšlený.

Nicméně i z textu lze získat lexikální materiál, který je ale třeba dále rozpracovat. Fonetickou podobu však musíme uhádnout z grafického záznamu.

d) Etické problémy

Nepsané zákony etiky mají svůj původ v našem sociálním vědomí, ve víře, v přirozeném soucitu a podobných pocitech.

Je prosté omezit etické uvažování na eliminaci tzv. neslušných výrazů. Takový povrchní přístup odhaluje citovou nezralost, psychickou nerovnováhu a nedostatečnou vědeckou poctivost jeho nositelů. Taková „mravní cenzura“ je mj. v rozporu s jedním nejdůležitějších mravních požadavků vědy, s pravdivostí.

e) Zpracování materiálu

Nashromážděný materiál je třeba sepsat na kartičky a abecedně seřadit. Při takovém přepisování je třeba dbát, aby se přepisem nic neztratilo. Původní záznamy nevyhazujeme, můžeme se k nim později vrátit. Při přepisu z audiozáznamu nezapomínáme přepisovat fonetickou podobu výrazu, číslovky a zkratky vypisujeme slovy.

4 ZPŮSOBY TVOŘENÍ SLANGOVÝCH NÁZVŮ

„Slangy se obohacují stejnými pojmenovacími postupy jako slovní zásoba ostatních útvarů národního jazyka.“¹⁰ Slangové názvy, které se realizují nejčastěji jako podstatná jména a slovesa, omezeně jako jména přídavná nebo příslovce, se tvoří dvojitým způsobem. A to buďto postupem transformačním (postup slovotvorný, jímž rozšiřuje inventář slovní zásoby národního jazyka) nebo též postupem transpozičním (využívající pojmenování již hotových, existujících).

4.1 Postup transformační

V tomto postupu se slangové názvy tvoří odvozováním, skládáním, a jinými způsoby jako jsou např. zkracování, mechanické krácení či překrucování.

4.1.1 Derivace (odvozování)

Odvozování je nejrozšířenějším způsobem tvoření slov v češtině. *Jde o utváření slova na základě jediného fundujícího (výchozího, základového) pojmenování, a to změnou jeho morfémové stavby.*¹¹ Na základě tohoto slovotvorného postupu vznikají deriváty (slova odvozená). V tomto případě se uplatňuje především odvozování příponové (sufixální). Dalšími slovotvornými postupy je odvozování předponové (prefixální), koncovkové (konverzní), předponově-příponové (prefixálně-sufixální) a předponově-koncovkové (prefixálně-konverzní)

Odvozená slangová podstatná jména se řadí do různých významových i slovotvorných kategorií. Jsou to:

Názvy osob

- a) Činitelské, nepříliš početné, tvořené nejčastěji příponou -ák, méně často příponami -l, -oun, -ář, -č, -ník, -íř, -a.

---

¹⁰ HUBÁČEK, J. *Malý slovník českých slangů*. S. 4.

¹¹ PETR, J a kol: *Mluvnice češtiny I*, Praha: Academia 1986, str. 198.

- b) Konatelské, tvořené od jmenných základů, nejfrekventovanější a nejproduktivnější přípony jsou -ář, -ák, málo produktivní jsou -ista, -(n)ík, -as, -a.
- c) Přechýlené, tvoří se hlavně příponou -ka, méně často příponami -ajzna, -(n)ice.

Názvy prostředků

Jsou velmi početné, tvoří se nejčastěji jako odvozeniny ze slovesných základů (deverbativa), méně často ze základů jmenných (denominativa); u deverbativ jsou přípony -ák, -ka, -čka, řídce -č, -oun, -ér, u denominativ přípony -ák, -ka, -ovka, ojedinele -ař, -ář, -ník, -ička, -ina, -ice, -a.

Názvy zdrobnělé

Jako slovtvorná kategorie modifikační jsou častým prostředkem expresivního vyjádření, méně často věcného; uplatňují se -ek, -ík, -(ič)ka, -íčko.

Názvy nositelů vlastností

Jsou velmi časté a jsou jimi zejména věcné názvy; tvoří se ze základů, často jsou výsledkem univerbizace. Uplatňují se přípony -ák, -ka, -ovka, méně často -an, -as, -áč, -a, -ina, -ula, -ice.

Názvy místní

Tvoří se větší měrou ze základů jmenných, menší měrou ze základů slovesných; odvozovacími příponami jsou -ka, -ovka, -na někdy i -ák, -iště.

Názvy dějů

Tvoří se jednak jako podstatná jména slovesná příponami -ní, -tí, a jednak jinými příponami -(č)ka, -nda, -ina, -ák, -izace, -ismus, -ství, -ctví.

Odvozená slangová slovesa jsou ve srovnání se slangovými podstatnými jmény zastoupena méně. Tvoří se příponami ze jmenných základů domácích i cizích a předponami ze sloves. Nejčastějšími příponami jsou -ova- a -i-.

Odvozená slangová přídavná jména jsou poměrně řídká; ze základů slangových jmen se tvoří zejména jako přídavná jména přivlastňovací celému druhu.

4.1.2 Kompozice (skládání)

Tento postup se využívá hlavně tam, kde je předlohou víceslovné pojmenování. Motivací tohoto způsobu tvoření slov je tedy především snaha o jednoslovné vyjádření – univerbizace. Kompozicí se tvoří obzvláště podstatná a přídavná jména. Východiskem jsou zpravidla dvě slova fundující (málokdy pak více slov), na jejichž základě vznikne slovo fundované. Skládáním vznikají kompozita – slova složená.

Složeniny dělíme na:

a)vlastní

*Složeniny vlastní na volné spojení slov rozdělit nemůžeme. Buď obě části, nebo alespoň první z nich nejsou samostatným slovem a vznikají až ve složenině.*¹²
Vlastní složení jsou pro slang charakteristické.

b)nevlastní

*Nevlastní složeniny vznikají pouhým sloučením syntakticky spojených slov a je možné je na toto spojení opět rozdělit.*¹³ Po oddělení jsou individuální složky slova samostatně existující.

4.1.3 Abreviace (zkracování)

Zkracováním vznikají slangová slova zkratková či iníciałové zkratky. Zkratková slova se formují spojením počátečních hlásek nebo slabik několikaslovného názvu.

---

¹² HAUSER, P.: *nauka o slovní zásobě*. Praha:SPN 1980, str. 151.

¹³ HAUSER, P. *nauka o slovní zásobě*. Praha:SPN 1980, str. 150.

a) Mechanické krácení

Snaha o kratší a zvukově zjednodušené vyjádření; takto tvořené názvy mají zpravidla menší počet slabik, zjednodušené souhláskové skupiny, sklon k otevřeným slabikám.

b) Překrucování

Tímto slovotvorným postupem bývá význam slova pouze modifikován. Motivace může být různá; snaha o zvukové zvýraznění a odlišení od zvukové podoby spisovné či snaha o úpravy umožňující dvojitě chápání smyslu slova.

4.2 Postup transpoziční

Tímto postupem se rozumí tzv. sémantické tvoření slov (metaforické a metonymické přenášení), tvoření názvů víceslovných (frazologismů) a přejímání.

4.2.1 Metaforizace

Motivací bývá potřeba jazykově vyjádřit nové skutečnosti, u nichž si mluvčí uvědomuje podobnost se skutečností jinou, už označenou; slangové metaforické názvy vznikají jak z potřeby výrazného věcného pojmenování, tak i z důvodu vyjádření citového vztahu. Ve slanzích se metaforické přenesení uplatňuje velmi často. Analogie se může týkat barvy, tvaru, celkového vzhledu apod. Hubáček o metaforickém přenesení říká: *Jde o to, že se užívá názvů běžných ve spisovném jazyce, v obecné češtině, méně často v některém nářečí k označení nového specifického významu, a to na základě podobnosti některého, zpravidla nápadného znaku zahrnutého a vyjádřeného v názvu výchozím s některým výrazným znakem, který je obsažen v pojmu pojmenovávaném (označovaném názvem metaforickým)*¹⁴

4.2.2 Metonymizace

Zde slangové názvy vznikají na základě přenesení pojmenování na jinou věc nebo představu, která s věcí nebo představou věcně souvisí nebo s ní má spojitost.

---

¹⁴ HUBÁČEK, J.: *O českých slanzích*. Ostrava: Profil 1981, str. 167.

Nejpočetnější jsou ty, které vznikají na předloze víceslovných názvů a jsou tak realizací univerbizace.

4.2.3 Víceslovná pojmenování

Víceslovná pojmenování nebývají ve slangu příliš častá. Jednotlivá slova ve víceslovných pojmenováních jsou vázána skladebními vztahy. Realizují se jako sousloví a frazeologismy.

Sousloví

Hauser vysvětluje sousloví takto: *Sousloví neboli sdružená pojmenování jsou ustálená spojení slov s jednotným významem. Členy takového spojení jsou vázány stejnými vztahy jako slova ve větě. Od volných spojení odlišuje sdružená pojmenování ustálenost.*¹⁵

Frazeologismy

Opět jsme převzali definici od Hausera. *Frazeologismy neboli frazeologická pojmenování jsou víceslovná pojmenování ustálená s přeneseným (obrazným) významem.*¹⁶

4.2.4 Přejímání z cizích slov

Při přejímání nejde o tvoření nových slov, ale o přizpůsobení cizího výrazu českému jazykovému prostředí a to v oblasti výslovnosti a výrazu. Tvoří se jím pojmenování využíváním již existujícího pojmenování v cizím jazyce.

Důvody, proč jsou slova přejímána z cizích jazyků, mohou být různorodé: nepropracovanost české terminologie, snaha o zachování pojmů, které jsou specifické pro určité prostředí nebo národ či zjednodušení vyjádření u domácích názvů.

---

¹⁵ HAUSER, J. : *Nauka o slovní zásobě*. Praha: SPN 1980, str. 156.

¹⁶ HAUSER, J. : *Nauka o slovní zásobě*. Praha: SPN 1980, str. 160.

4.2.5 Univerbizace

Jedná se o proces, při kterém ze sousloví vytvoříme jedno slovo.

5 PROFESIONALISMY A SLANGISMY

V této kapitole si vymezíme rozdíl mezi profesionalismy a slangismy. Základní difference spočívá v tom, že pro slangismy je příznačná expresivita. Označuje se jako charakteristický znak slangu. Při užívání běžně mluveného jazyka se slangové výrazy zdají oproti výrazům z ostatních útvarů národního jazyka jako expresivní. *Slang z venku je tedy vždy vnímán jako expresivní složka mluvené češtiny. Na základě toho můžeme říci, že celý slang je expresivní. Je nutno odlišovat přístup ke slangu zvenčí, kdy slangismy v mluveném projevu působí jako nositelé adherentní expresivity – mluvčí vyjadřuje užitím sociolektismu svou příslušnost ke skupině, svou znalost prostředí a kontextu, osvědčuje svou jazykovou kreativitu.*¹⁷

Profesionalismy jsou neutrální a představují nespisovné odborné výrazy. Profesionalismy nejsou kodifikovány, některé však mohou postupem času přejít mezi odborné výrazy spisovné.

Hubáček pohlíží na tuto problematiku takto: *Za profesní lze pokládat slangové názvy ryze věcného obsahu motivované nejčastěji snahou o úspornost, jednoznačnost a mluvnost (již chápeme jako mobilnost, vhodnost a výhodnost použití v mluvených projevech)ů, jsou to názvy pocíťované jako nespisovné termíny. Za zájmovébpak je možno považovat ty slangové názvy, které chápeme jako synonymní příznakové (nejčastěji citově nebo v širším smyslu expresivně) ve srovnání s neutrálními termíny spisovnými a nespisovnými.*¹⁸

---

¹⁷ CHÝLOVÁ, H. K expresivitě ve slangu. *Sborník přednášek z 8. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26. – 27. února 2008.* Plzeň: PedF ZČU, 2008, s. 93.

¹⁸ HUBÁČEK, J.: K vnitřní diferenciaci slangu. *Sborník přednášek z 3. konference o slangu a argotu. 1. vydání.* Plzeň: Pedagogická fakult, 1987, str.14.

6 SPECIFIKA DANÉHO PROSTŘEDÍ

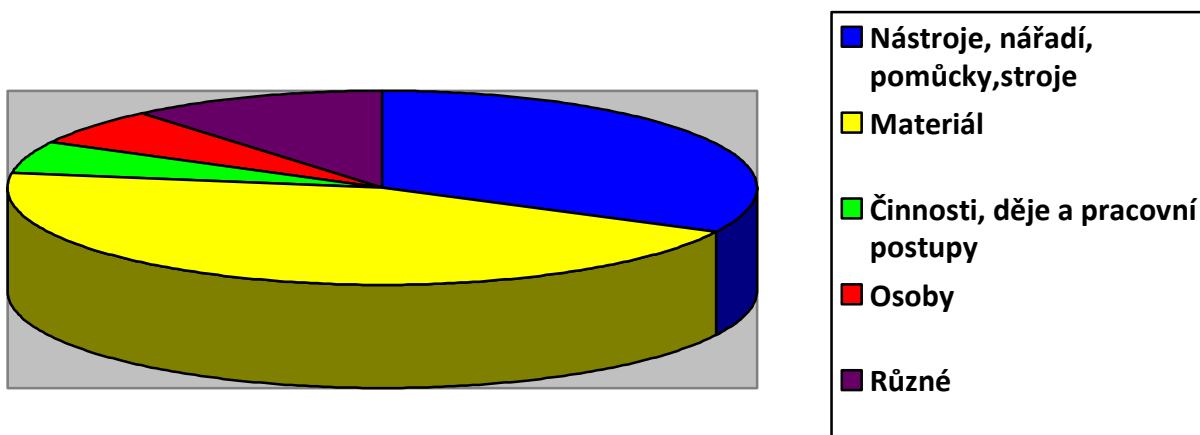
Gastronomie je obor, který studuje vztah kultury a potravy v určitém historickém období. Výraz vznikl spojením řeckých slov gastros – žaludek – a nomos – znalost či pravidlo. V užším slova smyslu jde o kuchařské a kulinářské umění – jde o vztah mezi přípravou jídel, servírováním a konzumací. Tak jako každé umění, má i gastronomie své dějiny a tvůrčí vizionáře otevírající budoucnost. Má svůj svět tvůrců a znalců a i zde musí mistrovské dílo uspokojit všech pět smyslů. Příprava pokrmů a nápojů, servírování i konzumace mají svá pravidla a měřitelné hodnoty kvality a respektují místní zvyklosti. Práce kuchařů a cukrářů je uměleckým řemeslem a někdy i čistým uměním.

Se smělostí můžeme tvrdit, že gastronomie je stará jako lidstvo samo. Způsob obživy našich předků je znám už od raného období vývoje člověka. Je pravdou, že oproti dnešním pokrmům byla jejich strava poměrně fádňá, ale zato každopádně zdravá. Ať už to byly plody, kořínky, nebo drobní živočichové a ryby náhodně ulovené. Nic se nijak zvláště neupravovalo, pouze mechanicky zpracovávalo. Velký gastronomický boom ovšem nastal s příchodem ohně. Možná tady by se daly označit počátky dnes tolik oblíbeného grilování. Při úpravě pokrmů se už začala uplatňovat lidská zkušenost, strava se obohatila o maso a obilniny. Vznikalo zemědělství a chov zvířat. A vývoj šel dál. A s tímto vývojem přichází i celá řada výrazů, s kterými si lidé, pracující v tomto oboru, zjednodušují komunikaci mezi sebou.

7 SÉMANTICKÉ SKUPINY SLANGISMŮ

Z hlediska sémantického třídění můžeme jazykový materiál rozdělit do několika významových skupin a to do **Nástroje, nářadí, pomůcky, stroje**, dále **Činnosti děje a pracovní postupy**, **Materiál**, **Osoby** a slangové názvy, které nebylo možno k jednotlivým kategoriím zařadit, zahrnuje skupina s názvem **Různé**.

Četnost slangových názvů v jednotlivých sémantických skupinách

7.1 Nástroje, nářadí, pomůcky, stroje

Tato skupina se jeví jako nejpočetnější. Je to hlavně z toho důvodu, že kuchaři, pekaři i cukráři disponují velkým množstvím pomůcek a strojů nezbytně nutných k vykonávání jejich práce

7.1.1 Významový slovník

A

Adéla – drtič odpadu

Ampr – držadlo pro manipulaci rozpálených plotének

B

Bagr – lžíce

Bajlák – překládací příbor

Bonovačka – bonovací kniha

Bugál – nádoba na oběd s sebou

D

Desítka – nádoba s objemem 10 litrů

Dezertník – talíř určený k servírování dezertů

Dranžírák – dranzírovací (vykošťovací nůž)

Dršlák – hrubé síto na cezení

F

Fištefl – naběračka

Forleg – viz bajlák

Freška – fresh fólie určená k zabalování potravin

Friták – fritéza určená ke smažení potravin

G

Gastroška – nádoba určená k uchovávání potravin

Géčko – viz gastroška

H

Hřebenáč – vozík na ukládání plechů

CH

Chladák – viz jezevčík

J

Jezevčík – chladicí pult

Junkr - nůž používaný k čištění válu

K

Kadečka – nádoba na kysání zelí

Kadžes – nádoba, která se vkládá do ohřívací vany

Kalovka – kalové čerpadlo používané v cukrovaru

Kaplička – otvor do pece skrytý slídou umožňující pozorovat pečivo

Karb – podpěry s vroubky pro desky, na něž se ukládají chleby
Karbovačka – nástroj k vroubkování chleba
Klubák – velký klubový talíř
Konev – viz konvekták
Konvík – viz konvekták
Konvekták – konvektomat, multifunkční zařízení kombinované s párou
Kvrdlačka – měchačka určená k míchání pokrmů

L

Lejštrak – kbelík s vodou na namáčení pometla
Lištovka – kulatá lopata na sázení pečiva do pece
Lodna – řeznická nádoba určená k přepravě masa

M

Masák – masový talíř určený k servírování hlavních jídel
Mikro – mikrovlnná trouba
Miska – bujón šálek určený k servírování polévek

N

Nářežák – nářezový stroj určený ke krájení potravin

O

Okenička – viz kaplička

P

Parnička – pec vytápěná horkou párou
Párovka – viz parnička
Plato – velký stříbrný podnos určený k servírování potravin na rautový stůl
Prkno – prkénko používané ke krájení potravin
Předkrmáč – talíř určený k servírování předkrmů
Předpékačka - menší pec na předpékání nebo dopékání výrobků
Pulťák – stůl určený k přípravě pokrmů

R

Rauťák – rautový stůl

Roštovka – roštová pec

S

Skútr – kútrovací stroj

Sosírka - omáčník

Stříbro – stříbrný podnos určený k servírování jídel na rautový stůl

Š

Štrejchovka – smetáček na potírání pečiva

Špáradlo – párátko určené k servírování chuťovek

Šper – železná dvířka pece

Špičák – špičaté síto určené k cezení

Šubr – hradítko (reguluje průchodnost komínu)

T

Turbo – ponorný mixér určený ke kútrování a mixování jídla

V

Vana – ohřívací nádoba určená k udržení teplého jídla

Vidle – dvouzubá vidlička určená k obracení masa

Vostrá pec – rozpálená pec

Výdeják – výdejový pult určený k servírování hotového jídla

Vykošťovák – viz dranžírák

Z

Zubočistka – párátko

7.1.2 TVOŘENÍ SLANGOVÝCH POJMENOVÁNÍ

ONOMAZIOLOGICKÉ POSTUPY UPLATNĚNÉ PŘI TVOŘENÍ SLANGŮ

Jako ostatní útvary národního jazyka tak i slangy jsou obohacovány stejnými slovotvornými i neslovotvornými způsoby.

Jak jsme již uvedli, rozlišujeme dva základní postupy:

a) Transformační postupy

Odvozování

Zde je nejproduktivnějším postupem derivace sufixální. Názvy nástrojů, náradí, pomůcek a strojů jsou tvořeny obzvláště příponou *-ka* (např. *desítka, kalovka, kaplička, okenička, karbovačka, přepékačka, roštovka, lištovka, štrejchovka*). Další sufixy, které se při tvoření nejčastěji používají jsou *-ák, -čka*.

Skládání

V sesbíraném materiálu se objevilo pouze jedno kompozitum. Jedná se o slovo *zubočistka*.

Zkracování

Ve zkoumaném materiálu jsme nenalezli žádné zkratkové slovo.

b) Transpoziční postupy

Metaforické přenášení významu

Mluvíme o přenesení významu na základě vnější podobnosti. Mluvčí se tak snaží vyjádřit novou skutečnost skutečností jinou. Nalezli jsme slova např. *vidle, špičák, kaplička, jezevčík, hřebenáč*.

Metonymické přenášení významu

Jedná se o přenesení významu na základě vnitřní souvislosti. Zaznamenali jsme slova např. *kvrdláčka, Adéla*.

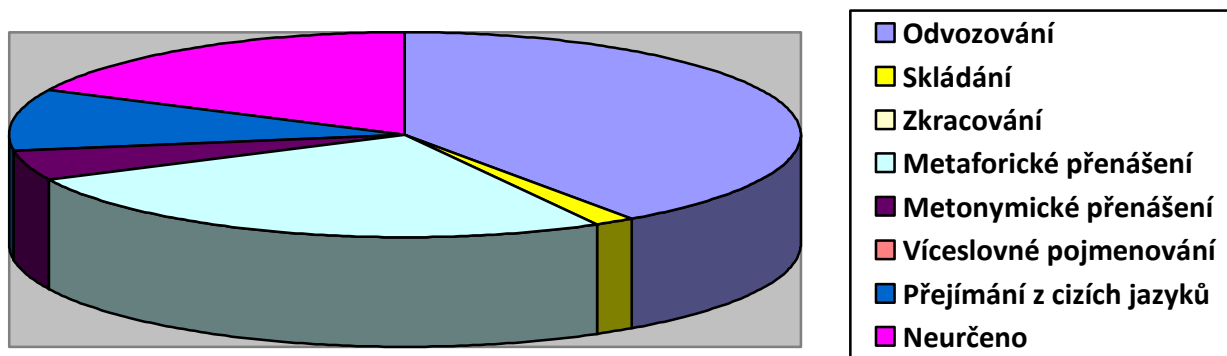
Přejímání z cizího jazyka

Přejímání je ve slanzích méně produktivní. Předpokládáme, že slova pochází z angličtiny, němčiny a francouzštiny. Určili jsme tak slova např. *junkr*, *turbo*, *štrejchovat*, *šper*, *šubr*, *sosírka*, *forleg*.

Univerbizace

V rámci úspornosti vyjadřování při vzájemné komunikaci kuchařů, vznikly z dvouslovných výrazů výrazy jednoslovné. Např. *gastroška*, *mikro*, *pulták*, *nářezák*, *rauták*, *dezerták*, *klubák*, *masák*, *vykošťovák*, *dranzírák*.

Nástroje, nářadí, pomůcky, stroje

7.2 Materiál

I tato skupina se jeví jako hodně početná. Je to způsobeno především tím, že kuchaři ke své práci potřebují nepřeberné množství surovin, ze kterých vaří své pokrmy.

7.2.1 Významový slovník

A

Ameriky – americké brambory

Amoleta - vaječná omeleta

B

Bejkovo koule – býčí žlázy

Béká – bramborový knedlík

Biff'our - hovězí steak

C

Cíba – cibule

D

Ďábelka – ďábelská omáčka

Duška – dušená zelenina

Dvojnulka – hladká mouka

F

Fógl – jakýkoliv druh ptáka jako bažant, kachna atd.

Foršus – pečivo, které se dává do pece na zkoušku

Frišl – zákys, příprava na kvas

G

Goťák – gothajský salám

Graťáky – gratinované brambory

Grilka – grilovaná zelenina

Grunt – jakýkoliv základ na vaření

H

Hákáčko – houskový knedlík

Hanbář - hamburger

Hermoš – hermelín

Hex - hemenex

Hold'ák – holandská omáčka

Hotdog - párek

Hrancle – hranolky

Hrany – viz hrancle

CH

Chlupáči – chlupaté knedlíky

Kákáčko – kynutý knedlík

K

Kapr - pstruh

Karboš – karbanátek

Karel – karlovarský knedlík

Kaťák – katův šleh

Kečap – kečup

Kejda - hustá omáčka

Klobka – klobása

Kombi špíz – špíz ze dvou druhů mas

Koprovka – koprová omáčka

Kozy – kuřecí prsa

Krkna – krkovice

Kreténi – krutóny do polévky

Kuku – plátek masa obalený v kukuřičných lupínkách

L

Lupen – jakýkoliv druh listového salátu

M

Medalje – masové medailonky

N

Nářez – obložený talíř

P

Panna – vepřová panenka

Panýrung – těstíčko na obalení

Papír - trojobal

Parma – parmská šunka

Parmoš - parmazán

Pespáčko – pepř a sůl
Pikant – pikantní směs
Plecko - plec
Poblivka – polívka
Prašivky – směs hub
Provensál – provensálské koření

R

Rajda – rajská omáčka
Riziko – rizoto
Rokfór – rokfórová omáčka

S

Sejr – sýr
Sekáč – sekaný řízek
Sekačka – sekaná
Siláž – viz zelený
Sladké – jakýkoliv druh dezertu
Sloní ucho – řízek
Sopl – nudle do polévky
Sosík – šťáva k masu
Svíce – svíčková hovězí pečeně
Sypaní – viz zelený

Š

Šajba – ozdoba na svíčkovou skládající se z brusinek, citrónu a šlehačky
Šavle – špíz
Šlehajda – šlehačka
Špagáty – špagety
Štěkanátky – karbanátky
Šupák – šopský salát

T

Taglouše – těstovina tagliatelle

Tatar – tatarský biftek

Tláča – tlačěnka

Topík – topping poleva na poháry

U

Uho – univerzální hnědá omáčka

V

Vébé – vařené brambory

Vrtule – těstoviny

Z

Zákys – zakysaná smetana

Zlato - strouhanka

Zelený – petržel nasekaná do polévky

Ž

Žampík - žampion

Žid – falešná svíčková

Žiletky – chilli papričky

7.2.2 TVOŘENÍ SLANGOVÝCH POJMENOVÁNÍ

ONOMAZIOLOGICKÉ POSTUPY UPLATNĚNÉ PŘI TVOŘENÍ SLANGŮ

Slangové názvy materiálu se tvoří slovotvornými způsoby i neslovotvornými způsoby, zde se uplatňuje především metaforické přenášení.

a) Transformační postupy

Nejfrektovanějším způsobem tvoření slov je zde zkracování. Zaznamenali jsme např. slova *pespéčko, hákáčko, kákáčko, béká, vébé, uho, hex*.

Skládání se v této zkoumané skupině slov objevilo pouze jednou a to u slova *dvojnulka*.

b) Transpoziční postupy

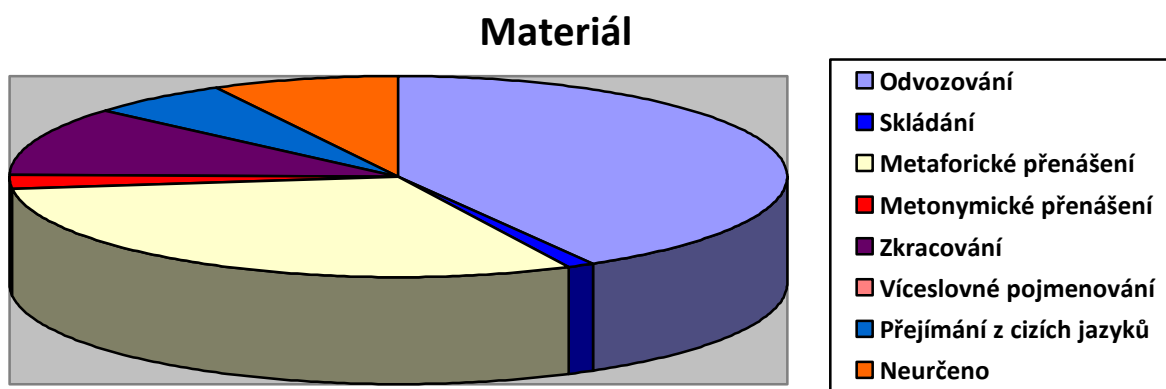
Po prozkoumání dané skupiny slangových slov jsme došli k názoru, že se neslovotvorné způsoby tvoření slangových pojmenování objevují ve stejné míře jako slovotvorné způsoby.

Nejpočetnější skupina slov vznikla na základě metaforizace. Jedná se např. o slova *sloní ucho*, *vtule*, *kozy*, *šavle*, *medajle*, *zelený*, *prašivky*, *sopl*, *chlupáči*, *bejkovo koule*.

Metonymickým přenášením vznikla slangová pojmenování *Žid*, *žiletka* a *zlato*.

Několik slangových názvů bylo přejato z cizích jazyků. Jedná se o slova *hotdog*, *bifftour* – z anglického jazyka, *grunt*, *foršus*, *frišl* – z německého jazyka.

I v této skupině slangových pojmenování se setkáváme s univerbizací. Př. *Svíce*, *duška*, *karel*, *rokrór*, *rajda*, *kuku*, *hermoš*, *kaťák*, *pikant*, *d'ábelka*, *graťáky*,

7.3 Činnosti, děje a pracovní postupy

Názvy dějů jsou další, ale už méně početnou skupinou. Každý z těchto názvů specifikuje stav události, ve které se kuchaři nachází.

7.3.1 Významový slovník

B

Bagrovat se - jíst

H

Helfnout – pomoci

K

Karbovat – zdobit pečivo

N

Nastartuj to – udělej přípravu

S

Sněžení - cukrování

Š

Šlejšovat – prohníst, scelit kousek těsta

Štípat – oddělovat těsto

Štrejchovat – potírat pečivo před i po pečení vodou, aby se lesklo

U

Uvař lógr – uvař kávu

Už to bublá – jídlo už se vaří

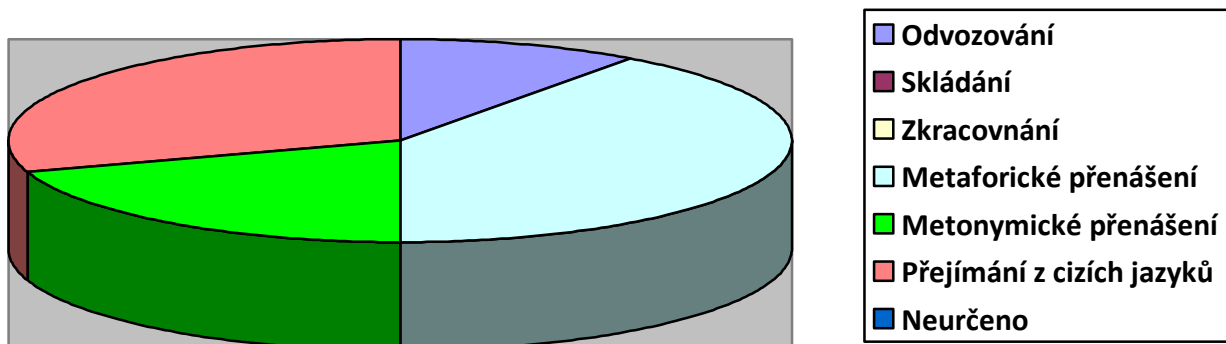
7.3.2 TVOŘENÍ SLANGOVÝCH NÁZVŮ

ONOMAZIOLOGICKÉ POSTUPY UPLATNĚNÉ PŘI TVOŘENÍ SLANGŮ

Většina slangových pojmenování obsažených v sémantické kategorii *Činnosti, děje a pracovní postupy* jsou tvořeny neslovotvornými způsoby. Setkáme se zde s metonymií: *nastartuj to, už to bublá*. Dále pak i s metaforickým přenášením: *sněžení, štípat, bagrovat*.

Zaznamenali jsme i přejímání slov z cizích jazyků. Jedná se o slova *helfnout*, *šlejfovat*, *štrejchovat*. Tato slova byla přejata z němčiny.

Činnosti, děje a pracovní postupy

7.4 Názvy osob

V gastronomii platí určitá pravidla, která jsou pro provoz restauračních zařízení nezbytná. V našem sběru se proto objevují i názvy osob, které nepracují pouze v kuchyni, ale úzce s ní souvisí.

7.4.1 Významový slovník

C

Cuchta – viz kuchta

D

Dietář – člověk s dietou

H

Havrani – viz placky

Helfíř – ten, kdo sází pečivo do pece

Hygienička – hygienická kontrola

K

Kuchta – kuchař

Kuchtík – viz kuchta

M

Myčka – člověk umývající nádobí

P

Placky – servírky a číšníci

Pecák – viz helfíř

Provozák – provozní restaurace

Š

Šéfka – vedoucí provozu

7.4.2 TVOŘENÍ SLANGOVÝCH POJMENOVÁNÍ

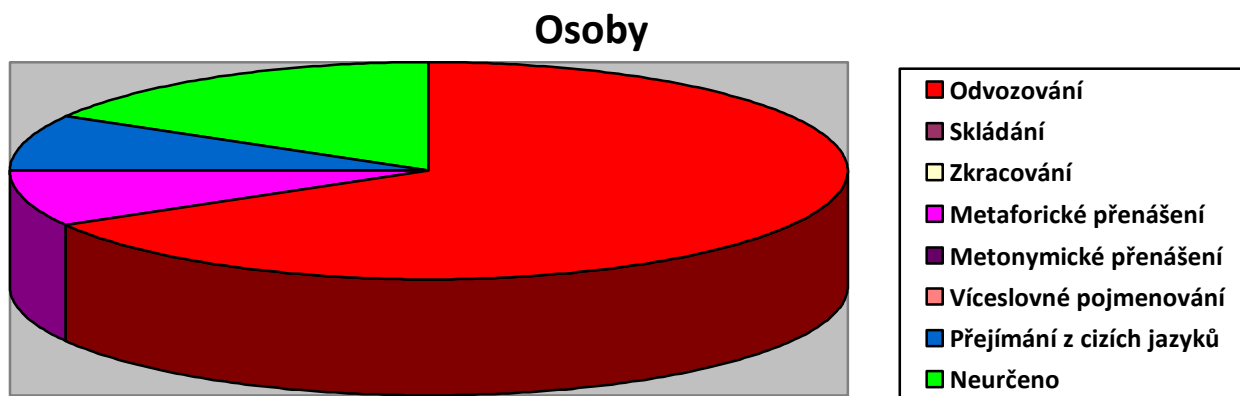
ONOMAZIOLOGICKÉ POSTUPY UPLATNĚNÉ PŘI TVOŘENÍ SLANGŮ

Jako v každých skupinách i zde se setkáváme se slovotvornými i neslovotvornými způsoby tvoření slangových pojmenování. Setkáváme se s odvozováním, metaforickým přenášením a přejímáním z cizích jazyků.

Derivací byly utvořeny slova *dietář*, kterým označujeme člověka, který má předepsanou dietu, *provozák*, tímto názvem označujeme osobu řídící provoz restauračního zařízení a *placky*, označení pro servírky a číšníky, kteří pracují na „place“ (slangové označení pro restauraci).

Metaforickým přenášením vzniklo slovo *myčka*, jimž označujeme osobu myjící nádobí a dále pak *pecák*, osoba sázející pečivo do pece.

V této významové skupině se vyskytlo i přejímání slov z cizích jazyků. Jedná se o slovo *helfíř*, které bylo přejata z němčiny.

7.5 Různé

Z důvodu toho, že ne všechna sesbíraná slova bylo možné rozdělit do předešlých skupin, jsme byli nuceni vymezit samostatnou skupinu s názvem Různé. Jedná se o slangové názvy s různými významy, pro které nebyly vytvořeny další sémantické skupiny.

7.5.1 Významový slovník

B

Bonovačka – bonovací kniha

H

Hotovka – hotové jídlo

J

Jídelák – jídelní lístek

K

Kopr – velký spěch

Křusky – kuchyňské boty

L

Luft – tak, vzduch v udírně

M

Meníčko – denní nabídka

Minutka – jídlo na objednávku

N

Nálevna - hospoda

Nová – nová objednávka

Novák – viz nová

P

Péčko – viz personálka

Perso – viz personálka

Personálka – jídlo pro personál

Pod úroveň – odpadkový koš

Putika – viz nálevna

S

Sajgon – nepořádek

Sebou – jídlo objednané s sebou

Sucháč – suchý sklad

V

Věča – večeře

Ž

Žrádelák – viz jídelák

7.5.2 TVOŘENÍ SLANGOVÝCH POJMENOVÁNÍ

ONOMAZIOLOGICKÉ POSTUPY UPLATNĚNÉ PŘI TVOŘENÍ SLANGŮ

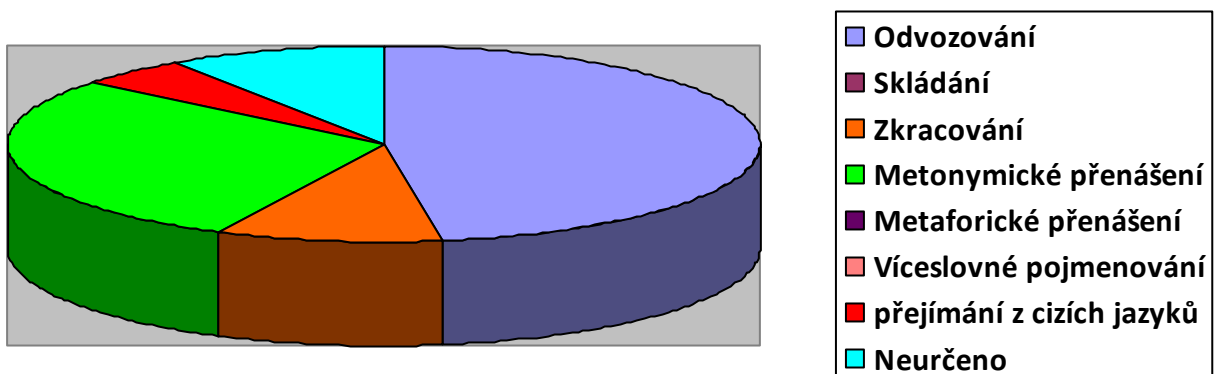
Slovotvorné způsoby tvoření jsou v této skupině zastoupeny ve větší míře než způsoby neslovotvorné. Vyskytuje se zde především odvozování. Setkáváme se ale i s metonymií a přejímáním z cizího jazyka..

Derivací byly utvořeny např. slova *věča*, *personálka*, *žrádelák*.

Metonymickým přenášením vznikla např. slova *pod úroveň* a *sajgon*,

V této sémantické skupině jsme zaznamenali pouze jedno slovo, které bylo přejaté z cizích jazyků, jedná se o slovo *luft*, přejaté z němčiny.

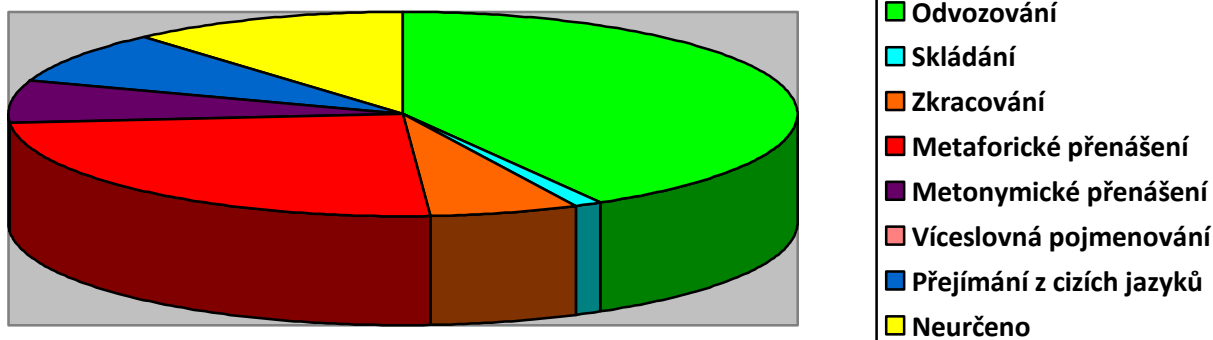
Různé

7.6 Shrnutí

Níže uvedený graf zaznamenává celkové zastoupení jednotlivých způsobů tvoření slangových názvů.

8 EXPRESIVITA

Tradičně ve všech odborných pracích o slangu a ve všech definicích slangu např. (Hubáček, 2003) je expresivita chápána jako jeden z charakteristických jazykových aspektů slangu. Z tohoto hlediska je nutné odlišit slang skupinový (zájmový), tedy slangismy v užším slova smyslu, od tzv. slangu profesního, profesionalismů. Jako nadřazený pojem pro obě skupiny výrazů chápeme sociolektismus.¹⁹

Expresivita je výraz, který označuje citové zabarvení slov. Některá slova však citového zabarvení nabývají až ve větách. Záleží na tom v jaké situaci nebo kontextu se slova užití. Ve slangu se tak vyskytují výrazy expresivní – citově zabarvené a výrazy neexpresivní – bez citového zabarvení.

Slova expresivní se diferencují na kladně (mající lichotný, mazlivý význam) a záporně (mající hanlivý význam) zabarvená. Mezi slova s citovým pozitivním příznakem můžeme začlenit slova dětská, familiární, domácká a eufemismy. Dětskými slovy označujeme výrazy, které používají dospělí a děti při jejich komunikaci. Familiární slova jsou nenucené výrazy, které užívají lidé v důvěrných rozhovorech. Domácká slova, též nazývaná hypokoristická, označují zdomácnělé podoby vlastních jmen a příbuzenských vztahů. Eufemismem nahrazujeme výraz označující nepříjemnou skutečnost nebo představu výrazem jemnějším, mírnějším.

K záporně citově zabarveným slovům řadíme slova pejorativní (hanlivá), zhrubělá a vulgární. Záporný význam mají také slova ironická (vyslovení opaku toho, co chceme vyjádřit, důležitá je i změna intonace hlasu).

Kladně zabarvené jsou např. slova *sosík, konvík, žampík, meníčko*.

Mezi slova záporně zabarvená řadíme pojmenování např. *kejda, křusky, žrádelák, rajda, sopl*.

---

¹⁹ KOL. *Sborník přednášek z 8. Konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26.-27. února 2008*, Plzeň: PF v Plzni, 2008, s 92.

9 KRITÉRIUM FORMY SLANGOVÝCH POJMENOVÁNÍ

Na základě tohoto kritéria můžeme slangové názvy vydělit na jednoslovné a víceslovné. Vzhledem k tomu, že pro slang je příznačná jazyková úspornost, setkáváme s výraznou převahou jednoslovných pojmenování oproti víceslovným pojmenování.

Pro slang je též charakteristická univerbizace, proces, při kterém vytváříme z víceslovných pojmenování pojmenování jednoslovné. Dbáme tak o úspornost vyjadřování. Uplatňuje se zde odvozování, kdy jsou jednoslovné názvy utvářeny z názvů víceslovných formovány pomocí různých přípon.

Univerbizace se uplatnila např. u slov *špičák, gastroška, nová, sucháč, mikro, provensál, vykošťovák, jídelák, duška* atd.

Opakem univerbizace je multiverbizace, při které vytváříme z jednoslovných pojmenování pojmenování víceslovné. Tento případ se však ve slangu většinou nevyskytuje.

10 ZÁVĚR

Záměrem mé diplomové práce byl sběr sociolektismů, kterými komunikují kuchaři, pekaři a cukráři při vykonávání svých profesí. Cílem bylo zjistit aktuální stav tohoto slangu, získat potřebný materiál a provést jeho následnou analýzu.

Při psaní této práce jsem se opírala zejména o názory předních českých odborníků na tuto problematiku, jmenovitě Jaroslava Hubáčka, Lumíra Klimeše a Jaroslava Suka. Bylo ale nezbytné seznámit se i s další odbornou literaturou, která se problematice slangu věnuje. Po prostudování této literatury byly zpracovány úvodní kapitoly diplomové práce, ve kterých je vymezen slang teoreticky.

V dalších kapitolách jsem se zaměřila na konkrétní slangové výrazy. K získání jednotlivých slangových výrazů se nejvíce osvědčila metoda dotazníková a metoda rozhovoru. Byla potřeba nashromáždit co největší počet slangových lexikálních jednotek.

Slang v gastronomii nebyl dosud podroben bližšímu zkoumání. Velkým přínosem pro mě bylo, že já sama se v oblasti gastronomie pohybuji již deset let. Z tohoto důvodu jsem využila metodu rozhovoru a doplnila si tak slovník o další výraziva. Zároveň mi byly vysvětleny i případné nejasnosti. Další stěžejní metodou byla dotazníková metoda. Ta však nebyla tak efektivní jako metoda rozhovoru, neboť návratnost dotazníků nebyla ani poloviční.

Před samotnou analýzou sesbíraného jazykového materiálu bylo potřeba rozlišit slangová pojmenování od výrazů spisovných. Za pomoci Slovníku spisovné češtiny a Slovníku spisovného jazyka českého tak byly vyřazeny některé výrazy, které se jevily jako slangová pojmenování, přesto že se jednalo o spisovná slova.

Dále bylo slangové výrazivo rozčleněno dle sémantického hlediska do pěti významových skupin: *Činnosti, děje a pracovní postupy, Materiál, Nástroje, nářadí, pomůcky, stroje, Osoby a Různé*, kategorie, do které byly zařazeny slangové názvy, které se nepodařilo zařadit do předešlých kategorií.

Dalším bodem diplomové práce bylo zjišťování způsobů, jakým byly zformovány slangová pojmenování. Celkově bylo nejproduktivnějším utvářením slangových výrazu odvozování, dále pak metaforické a metonymické přenášení a v neposlední řadě i přejímání slov z cizích jazyků. V menší míře bylo zaznamenáno tvoření více slovních pojmenování, zkracování a skládání.

V úvodu jsem si stanovila několik hypotéz. Jednou z nich bylo, že předpokládáme výskyt slangových názvů, které byly přejaty z cizích jazyků. Tato domněnka se mi sice z části potvrdila, ale mýnila jsem, že se setkám s větším počtem. Z celkového počtu 201 slangových výrazů bylo přejato 16 slov.

Následující analýza byla orientována na zjišťování formy slangových jednotek. Potvrdila se mi tak další z hypotéz, kdy jsem předpokládala převahu jednoslovných pojmenování. Je to logické. Jednoslovné výrazy a jejich konkrétnost či abstraktnost tak usnadňuje a urychluje komunikaci při práci. Setkala jsem se s velkou převahou substantivních názvů. Toto zjištění vyplývá z charakteristiky prostředí gastronomie. Kuchaři i pekaři disponují velkým množstvím nástrojů a prostředků, které používají každodenně ke své práci.

Pro lepší názornost jsou jednotlivé analýzy doplněny o grafy, které zachycují výsledky zkoumání.

V další hypotéze jsem se domnívala, že se setkáme s interslangovým výrazivem. Tento výraz je převzatý z Hubáčkovy publikace. Jedná se o výrazivo vzniklé mimo zkoumané prostředí, ale uplatňující se v něm. Domnívala jsem se však, že zaznamenám větší množství těchto výrazů, než jsem určila: *uho – studentský slang, bagr – studentský slang, vojenský, trampský, poblivka – trampský slang, bagrovat – trampský slang, nálevna – trampský slang, dvojnulka – potravinářský slang*.

Nemohla jsem opomenout ani expresivitu, se kterou se u slangů setkáváme. U dané kapitoly jsou uvedeny i příklady s kladným a záporným příznakem.

V závěru práce jsou připojeny přílohy s abecedním rejstříkem slangových pojmenování a obrázky různých nástrojů a prostředků, které jsou v gastronomii využívány.

Pro svou diplomovou práci jsem se snažila zachytit a sesbírat co nejvíce jazykového materiálu, kterým komunikují kuchaři, popř. pekaři a cukráři. Provedla jsem jeho následnou analýzu a zkoumala ho z různých hledisek. Ráda bych svou práci přispěla k obohacení zkoumání slangů z jazykového hlediska o další neprobádanou oblast. Doufám, že moje práce bude přínosem pro širokou veřejnost, která by chtěla blíže poznat tento slang.

11 POUŽITÁ LITERATURA

HAUSER, P. Nauka o slovní zásobě. Praha: SPN 1980

HAVRÁNEK, B. – Jedlička, A. Česká mluvnice. Praha: SPN 1981

HUBÁČEK, J. Výběrový slovník českých slangů. Ostrava: OU FF 2003
ISBN 80-7042-629-2

HUBÁČEK, J. Malý slovník českých slangů. Ostrava: Profil 1988.
ISBN 48-010-88

HUBÁČEK, J. O českých slanzích. Ostrava: Profil 1981.
ISBN 48-011-81

Autorský kolektiv. Slovník nespisovné češtiny. Praha: Maxdorf 2006.
ISBN 80-7345-098-4

Autorský kolektiv. Slovník spisovné češtiny. Praha: Academia 1978.
ISBN 21-001-78

Autorský kolektiv. Encyklopedický slovník češtiny. Praha: Lidové noviny 2002.
ISBN 80-7106-484-x

KLIMEŠ, L. Komentovaný přehled výzkumu slangu v Československu, v České republice a ve Slovenské republice v létech 1920 – 1966. Plzeň: 1997.
ISBN 80-7043-217-9

PLESKALOVÁ, J., autorský kolektiv. Kapitoly z dějin české jazykové Bohemistiky. Praha: Academia 2007.
ISBN 978-80-200-1523-5

SUK, J., O sbírání a studiu slangu v praxi. Praha: Karolinum 1999.
ISBN 382-016-99

SUK, J., Několik slangových slovníků. Praha: Inverze 1993.

ISBN 80-900632-9-2

Autorský kolektiv. Sborník přednášek z 8. konference o slangu a argotu v Plzni 26.-27. února 2008. Plzeň: Pedagogická fakulta v Plzni 2008.

ISBN 978-80-7043-764-3

Autorský kolektiv. Sborník přednášek z VI. konference o slangu a argotu v Plzni 15.-16. září 1988. Plzeň: Pedagogická fakulta v Plzni 1988.

ISBN 80-7043-230-0

Autorský kolektiv. Sborník přednášek z IV. konference o slangu a argotu v Plzni 9.-12. února 1988 (1). Plzeň: Pedagogická fakulta v Plzni ve státním nakladatelství Praha 1988 .

Autorský kolektiv. Sborník přednášek z VI. konference o slangu a argotu v Plzni 9.-12. února 1989 (2). Plzeň: Pedagogická fakulta v Plzni ve státním nakladatelství Praha 1989.

Autorský kolektiv. Sborník přednášek z III. konference o slangu a argotu v Plzni 24.-27. ledna 1984. Plzeň: Pedagogická fakulta v Plzni 1984.

Autorský kolektiv. Sborník přednášek z II. konference o slangu a argotu v Plzni 23.-26. ledna 1980. Plzeň: Pedagogická fakulta v Plzni 1982.

ISBN 80-7043-230-0

12 PŘÍLOHY

12.1 Abecední rejstřík slangového výraziva

A

Adéla

Ameriky

Amoleta

Ampr

B

Bagr

Bagrovat se

Bajlák

Bejkovo koule

Béká

Bifťour

Bonovačka

Bonovačka

Bugál

C

Cíba

Cuchta

D

Ďábelka

Desítka

Dezert'ák

Dietá

Dranžírák

Dršlák

Duška

Dvojnulka

F

Fištefl

Fógl

Forleg

Foršus

Freška

Frišl

Friťák

G

Gastroška

Géčko

Goťák

Graťáky

Grilka

Grunt

H

Hákáčko

Hanbář

Havrani

Helfiř

Helfnout

Hermoš

Hex

Hold'ák

Hotdog

Hotovka

Hrancel

Hrany

Hřebenáč

Hygienička

CH

Chlupáči

J

Jezevčík

Jídelák

Junkr

K

Kadečka

Kadžes

Kákáčko

Kalovka

Kaplička

Kapr

Karb

Karboš

Karbovačka

Karbovat

Karel

Kaťák

Kečap

Kejda

Klobka

Klubák

Kombi špíz

Konev

Konvektřák

Konvík

Kopr

Koprovka

Kozy

Kreténi

Krkna

Křusky
Kuchta
Kuchtík
Kuku
Kvrdlačka

L

Lejštrak
Lištovka
Lodna
Luft
Lupen

M

Masák
Medalje
Meníčko
Mikro
Minutka
Miska
Myčka

N

Nálevna
Nářez
Nářezák
Nastartuj to
Nová
Novák

O

Okenička

P

Panna

Panýrung

Papír

Parma

Parmoš

Parnička

Párovka

Pecák

Péčko

Perso

Personálka

Pespáčko

Pikant

Placky

Plato

Plecko

Poblivka

Pod úroveň

Prašivky

Prkno

Provensál

Provozák

Předkrmáč

Předpékačka

Pulťák

Putika

R

Rajda

Rauťák

Riziko

Rokfór

Roštovka

S

Sajgon

Sebou

Sejr

Sekáč

Sekačka

Siláž

Skútr

Sladké

Sloní ucho

Sněžení

Sopl

Sosík

Sosírka

Stříbro

Sucháč

Svíce

Sypaní

Š

Šajba

Šavle

Šéfka

Šlehadá

Šlejfovat

Špagáty

Špáradlo

Šper

Špičák

Štěkanátky

Štípat

Štrejchovat

Štrejchovka

Šubr

Šupák

T

Taglouše

Tatar

Tláča

Topík

Turbo

U

Uho

Uvař lógr

Už to bublá

V

Vana

Vébé

Véča

Vidle

Vostrá pec

Vrtule

Výdeják

Vykošťovák

Z

Zákys

Zelený

Zlato

Zubočistka

Ž

Žampík

Žid

Žiletky

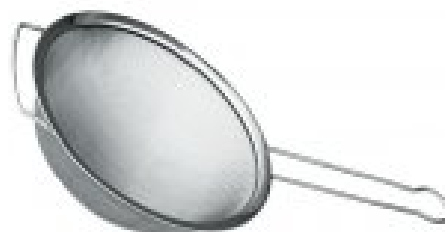
Žrádelák

12.2 OBRÁZKOVÁ PŘÍLOHA

Gastroška – nádoba určená k uchování potravin

Dršlák – síto na cezení

Sosírka - omáčník

Bonovačka – bonovací kniha

Kvrdlačka – měchačka určená k míchání pokrmů

Lištovka – kulatá lopata na sázení pečiva do pece

Štrejchovka – smetáček na potírání pečiva

Nářezák – nářezový stroj určený ke krájení potravin

Vidle – dvouzubá vidlička určená k obracení masa

Turbo – ponorný mixér určený k mixování a kútrování potravin

Chladák – chladicí pult

Adéla – drtič odpadu

Konvekták – multifunkční zařízení kombinované s párou

12.3 UKÁZKA DOTAZNÍKU

Vážení,

Jsem studentkou Západočeské univerzity v Plzni. Součástí studia je také vypracování diplomové práce. Zvolila jsem si téma „SLANG V GASTRONOMII – Mluva kuchařů, popř. pekařů a cukrářů“, tedy speciální výrazy, které kuchaři při práci běžně užívají. Ve své diplomové práci se pokusím shromáždit co největší množství slangových označení, s nimiž pak budu dále pracovat. Informace, které díky Vám získám, budou cenným zdrojem při zkoumání tohoto slangu. V úvodu dotazníku prosím uveďte laskavě svůj věk a délku praxe (jinak je dotazník zcela anonymní) a ke každému slovu doplňte na vytečkovaná místa další slangová (nespisovná) označení příslušného významu. K položce *další názvy*, uveďte prosím další výrazy, které ve své práci používáte.

Za vyplnění dotazníku předem děkuji.

VĚK:

DÉLKA PRAXE:

I. NÁSTROJE, NÁRADÍ POMŮCKY, STROJE

Termín (spisovné označení)

Slangové (nespisovné označení)

Obracečka

.....

Lžíce

.....

Příbor

.....

Síto

.....

Nůž

.....

Hrnec

.....

Naběračka

.....

Fritéza

.....

Mikrovlnná trouba

.....

Konvektomat

.....

Další názvy

.....

II. Materiál

Termín (spisovné označení)

Těstoviny

Knedlíky

Mouka

Strouhanka

Omáčka

Brambory

Další názvy

Slangové (nespisovné označení)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

III. ČINNOSTI, DĚJE A PRACOVNÍ POSTUPY

Termín (spisovné označení)

Uvařit

Míchat

Krájet

Zdobit

Další názvy

Slangové (nespisovné označení)

.....

.....

.....

.....

.....

IV. Osoby

Termín (spisovné označení)

Kuchař

Vrchní kuchař

Pomocný kuchař

Další názvy

Slangové (nespisovné označení)

.....

.....

.....

.....

V. RŮZNÉ

Termín (spisovné označení)

Jídlo

Kuchyně

Sklad

Další názvy

Slangové (nespisovné označení)

.....

.....

.....

.....

13 CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ

The theme, I chose for my thesis, is slang in gastronomy. The aim of this work was to determine the current status of slang in gastronomy, obtain the necessary language material and make a linguistic analysis of the collected language material from different points of lexicological view.

The focus of this work is the analysis focused on the way of word formation and no word formation and shaping of individual language units. As another goal we set to create a glossary of slang in gastronomy, which will serve other people interested in this issue in future ...

In the theoretical part we deal with the slang generally, we define basic concepts and we mention views associated with the issue of slang mentioned in the literature. The main methods used in our study represented a questionnaire and interview methods by which we collected sociolectisms. During examining of slang we followed the methods for dialect research.

I would like to enrich the exploration of slang language in terms of another unexplored area, I hope that my work will benefit for general public who would like to learn more about this slang.